

A 2014. évi, 14. Velencei Építészeti Biennále magyar kiállítása

Ferencz István

■ A Velencei Biennále rangos esemény, a világ művészeti terepszemléje. Maga a város is törekszik a figyelem felkeltésére. A kiállítást minden évben megrendezik. Páratlan években a képzőművészet, páros években az építőművészet talál otthonra Velence páratlan szépségű ligetes parkjában. Egymás után sorakoznak az egyes nemzetek pavilonjai. Közülük kiemelkedik a magyar.

2014 az építészet éve volt, sorrendben a tizennegyedik világseregszemle. A kiállítás hívószavát mindig egy nem-

zetközi tekintélyű építész adja meg. A tizennegyedikét a rendezvény főkurátora, Rem Koolhaas építőművész írta ki.

A hívószó: *fundamentals – szabad értelmezéssel: az építészet alapja.*

Ez volt a hazai kurátori pályázat hívószava is. A rangos képviselőre számos pályamű érkezett. A zsűri döntése arra a pályázatra esett, amely messzemenőig teljesítette ezt a hívószót, s figyelme még arra is kiterjedt, hogy ráépüljön a 2010-es, 2012-es magyar megjelenés azonos vonulatára úgy, mint a vonalrajz, a modellezés, s ezt megoldva az építést tűzte célul. Így a három biennále tartalma maga az építőművészet teljessége.

A nyertesek Jakab Csaba, Márton László Attila építőművészek lettek. Az alábbiakban olvashatjuk pályázatuk írott anyagát. (A pályázati bemutatást vetített terv és képanyag tette teljessé, amit a pályázók személyesen adtak elő.)

A pályázók a közösen végzett építőmunkában valósítják meg az építőművész és más társművészetek egyetemi oktatásának tervét. Nyáron a hallgatók önként vállallják a fizikai munkával való ismerkedést. E munka-mozgalom a közel harmincéves gyakorlatukban szinte átfogja a Kárpát-medencét. A pályázók Kárpát-medencei modellnek nevezik ezt. A kalákában végzett építőmunkát meghatározónak tartják.

Az erdélyi *kaláka* szó jelentése: 'közös munka' – közösen nem pénzért, hanem egymás megsegítésére kölcsönösen végzett munka. Ilyen volt például a fonó, a dörzsölő, a fosztó, a terménybehordás, a vályoghordás, az építkezés...

Jakab Csaba és Márton László Attila ezt az ősrégi gyakorlatot elevenítették fel, azzal a különbséggel, hogy itt a munkára hívottak nem rokonok és településbéliek, hanem diákok voltak. Az ebből adódó nehézségeket kiküszöbölték.

A kurátorok koncepciójának kiváló kísérőanyagául szolgált Kun Kovács László fotóanyaga, mely kellő súlyllyal jelent meg a kiállításon. Így a fiatalok mai építő aktivitása szemléletes párhuzamba került teljesítményükkel, csoportfényképeikkel, és a képek azt is megmutatták,

hogy a soha el nem feledett építő őstudás is él a Kárpát-medencében – a barázdált arcok kiteljesítő szépségével.

Bízom abban, hogy a két kulturális vonulat: az önmagából felfakadó építés, s a nevezett, újra életre hívott kaláka azonos életigenlést és erőt sugároz, azaz sugárzott Velencében.

A kiállítás sikeres volt: a magyar pavilon a biennále kavalkádjában nyugodt szigetnek bizonyult. A munka szerelmével áthatott kiállítás kiterjedt a tágabb környezetre – az épített köztéri padok felújításával –, ami még hitelesebbé tette a kurátorok alapgondolatát.

A kurátoroknak köszönhetjük a tisztes kiállítást.

Jakab Csaba és Márton László Attila a kiállítás idejére csapatmunkába fogta Bodó Mihály ács mestert és az építő fiatalokat: Benedek Tímeát, Czúka Zoltánt, Jarger Zsoltot, Molnár Zsoltot, Szimcsuk Franciskát és Tóth Bertalant.

A 2014-es magyar kiállítás kurátori koncepciója

A velencei magyar pavilonban a kurátorok az ÉPÍTÉS/BUILDING címmel valósítják meg a programjukat.

A kiállításon – *Az építés személyiség- és közösségépítő ereje, hatása az épített környezetre* alcímmel – az általuk „Kárpát-medencei modell”-nek nevezett oktatási módszert mutatjuk be, amelynek központi eleme az átriumban megvalósuló demonstratív **ÉPÍTÉS**. Ezt keretbe bemeneteltésre kerül Kunkovác László néprajzkutató fotóművész Ősépítmények című fotókiállítása, a magyarországi építész- és tájépítész képzés építéskalákáinak anyaga, illetve a kiírt „fogadótér-KAPU” építési pályázatra beadott munkák.

A 2010. évi BorderLINE Architecture és a 2012-es SpaceMaker című kiállítások gondolatmenetét folytatva a kurátorok a rajzolás-modellezés-építés hármásából egy, a Kárpát-medencében sajátos építési gyakorlatot, annak példáit és összefüggéseit állítják ki. Ennek központi, kiemelt része a „fogadótér-KAPU” megtervezése és demonstratív felépítése, amely egy lehetséges választ adhat az építés alapproblémáinak újragondolására.

Kunkovác László kiállítása a spontán (anonim) építés „modern kori” Magyarországon született, és a mai napig fellelhető építményeit mutatja be. Ezek a világmodellek alapozták meg a három évtizeddel ezelőtt elindult építések, amelyek bemutatása a kiállítás másik felében jelenik meg. Ezeket az építések nevezik a kurátorok a „Kárpát-medencei modell”-nek, amely oktatási módszer szerint a fiatal építészek, tájépítészek, egyetemisták egy közösség számára terveznek, majd kalákában velük együtt hoznak létre egy hasznos, közös alkotást.

Ezek az építéskalákák az évtizedek során egyre szaporodva, a hagyományos kalákaforma megújításával napjainkig változatos formákat öltve terjednek a Kárpát-medencében.

Ezek az akciók szakszerűen oldanak meg valóságos problémákat, jobba, igényesebbé teszik a közösségeket; a leendő építészeket empátiára, valóságértelmezésre, az építészet szolgáló szakralitásának felismerésére készítik, és a legkisebb gyerekek bevonásával már a legfiatalabbakat is nevelik.

A „fogadótér-KAPU” tervezési-építési pályázat nyertes művének a demonstratív felépítése, illetve az azt kísérő kiállítás – szándékuk szerint – értelmezési utat mutat az építés alapproblémáinak (fundamentals) újragondolására, ezzel egyféle választ adva a főkurátor kérdésére.

Budapest–Dunakeszi, 2014. március 6.

Jakab Csaba és Márton László Attila kurátorok

Pákozdi Imre

■ Először jártam a Velencei Építészeti Biennálén, és a magyar pavilon szíven ütött: talán a legszebb épület az egész területen. Még így, borostyántól elmaszkolva, sudár fáktól eltakarva, a fehér kubusok sorától kicsit elidegenedetten is az. Mai állapotának létrejötté maga is kiállítás után kiált.

Maróti Géza 1909-ben befejezett épületét 1921-ben és a kora harmincas években a tető elégtelen színvonalú megvalósítása miatt többször is javítani kellett, majd a pavilont ízlésbeli, később politikai megfontolások alapján is módosították. Sőt, a legmerészebbek – Árkay Bertalan 1938-ban, Agostino Jacuzzi 1949-ben, Szrogh György pedig 1955-ben – gyökeresen átformált épülettel kívánták helyettesíteni. Ez szerencsére mindannyiszor meghiúsult, így csak annyi történt, hogy 1958-ban, Benkhard Ágost tervei nyomán a szocializmus eszmerendszeréhez igazították: az eredeti mozaikoknak, sőt a homlokzat nagy részének, az épület ornamentikájának elfalazása és lemeszelése árán „korszerűsített” változat jött létre. Mindez az emelet és az oromtető megszüntetésével, ám az épület talán leginkább meghatározó elemének (a finn Eero Saarinen 1900-as párizsi pavilonjának kapujára hajazó főbejárat) meghagyásával tűrhető kompromisszumot jelentett. A mai állapot a 2001-ben befejezett, Csete György által tervezett és irányított rekonstrukció eredménye, amely kiváló ízlésről tanúskodó, az eredeti építészeti gondolatot tisztelő, értő, szerető, igazi mestermunka. Az emelet végleges elhagyása szerencsés döntés, mert a helyette épített tető formájának és

héjalásának köszönhetően az eredeti, Maróti-féle megoldásnál is egységesebb, rendkívül karakteres tömegű épület jött létre. Akárhogy is, ma a miénk a legigényesebb megjelenésű, egyszersmind a legrégebbi, lényegében eredeti képét mutató pavilon az egész Biennálén.

Idei kiállításunk is kiváló, a legjobbak egyike. Két, igen fontos „Fundamental”-ről szól (ez a szó az ideai Építészeti Biennálé egyik jellegje). Egyrészt a sok építésünk számára meghatározó népi alapokról, másrészt a fiatal építészek képzésében itthon évtizedek óta fontos, testi munkát és építő-önépítő közösségi élményt jelentő nyári építőtáborokról. A két téma a kiváló képanyagnak és a jó elrendezésnek köszönhetően szervesen kapcsolódik, és átütő erővel, szinergikusan jelenik meg. Az építőtáborok egymást érintő sűrűséggel elhelyezett, mozgalmas, színes képeit jól ellenpontoszák Kunkovacs László örökkévalóságot sugalló, bőséges passe partout-val kasírozott, szociofotós hatást tevő fekete-fehér felvételei. A baloldali körcsarnok ideális vetítőhely, eltekintve attól, hogy az egyik paraván alól délelőttönként brutálisan tör be a napfény... E kis termet formája, mérete, belmagassága, falának színezése mind-mind hívogató, meghittséget és tágasságot egyszerre árasztó tartózkodási helyé teszi. A központi terem világossága szerencsésen ad hangsúlyt az ott látható képeknek és a hosszú asztalkának, amelyen toll, ceruza és az egyéb eszközök pihennek. És igen, a ruhacsipeszek. A csipeszgondolat megindító, még akkor is, ha eredeti változata – hogy otthonról hozzanak a látogatók csipeszeket, és azokkal járuljanak hozzá az építéshez – az asztalon heverő csipeszek aláírásává egyszerűsödött. A felhelyezés gesztusa azonban bensőséges és felemelő. Jó helyet ke-

resni saját csipeszünknek az ezernyi kis fecskéként sorjázó, architektúrát teremtő csipeszrengetegben, a huza-lok, keretek, szélek és csúcsok kompozíciójában – igazi élményt jelent. Amúgy ez az egész Biennálé egyetlen érdemi kísérlete a közönség – többségükben maguk is építészek – tevőleges bevonására.

Néhány apró, kritikai megjegyzés a magyar kiállítás-hoz. Sajnos a pavilonban, de a Biennálé könyvesboltjában sem kapható a *Building* című, a kiállítás anyagáról szóló kiadvány, amelyet pedig sokan megvennének. Ez a katalógus egyfelől dicséretre méltóan teljességre törekvő, amennyiben a bemutatott építőtáborok résztvevőinek listáját is közli, másrészt viszont zavarba ejtően hiányos. Egyetlen kis vázlatos alaprajz kivételével ugyanis semmiféle kép, rajz vagy fotó nem mutatja meg sem a magyar pavilont, sem az aktuális kiállítást. (Az egyes kiállított képeket igen, de az egészset nem.) Ráadásul a kötet csak angol és magyar nyelvű, márpedig Olaszországban ez kevés. Megjegyzem, a Gerle János és Szegő György kurátorok által 2000-ben megvalósított hetedik építészeti kiállításunk katalógusa még olasz nyelvű is volt. A másik gond is hasonló. A film a mostani Építészeti Biennálé több pavilonjában is alapvető szerepet tölt be. Igen ám, de sehol máshol nem beszél a kiállító ország nyelvén, hanem vagy olaszul, angol felirattal vagy angolul, olasz felirattal. Erre legközelebb érdemes figyelni, mert a magyar nyelv a helyiek számára még angol felirattal sem igazán követhető.

A Biennálé másik jeligéje (a „Fundamentals” mellett): „Absorbing modernity 1914–2014”. Ezzel – meglepő módon – Rem Koolhaas, az esemény holland főkurátora nem igazán tudott mit kezdeni – legalábbis az *Arsenale központi anyagát* megtekintve inkább kortörténeti, mint építészeti kiállításon éreztem magam. Bezzeg a nemzeti pavilonok, különösen azoké az országoké, amelyekben a modernizmus meghatározó irányzat volt! Ilyen mindenekelőtt Brazília, amelynek a kiállítása a modernizmus, elsősorban Costa és Niemeyer (és még vagy öt, korabeli kiválóság) felmagasztalásának tekinthető. A brazilok láthatólag máig roppant büszkék rájuk és az általuk tervezett, (akkor) hipermodernnek számító fővárosukra – fittyet hányva Jan Gehl élethetőségi aggályaira. Itt jegyzem meg, hogy Koolhaas nyilván nem a modernizmust érti modernityn, hanem mindazt, ami a modern építészeti anyagok és technológiák, no meg a tömegigény nyomán az elmúlt száz év építészetében kialakult.

A modern építészet iránti legkomolyabb kételyeket Lettország kiállítási standja támasztja. A lettek kiábrándult, de nagyon gondolat- és adatgazdag installációja egyenesen a

mozgalom lettországi létezését kérdőjelezi meg, miközben legalább harminc épületet megmutat – többségében idejétmúlt, elavult szocmodernet. Odafigyelve azért kiderül, hogy a kiábrándultság a múlt politikai, „ágyazó” közegeknek szól, tehát annak, hogy hozzájuk a modern épületek a szovjeturalom intézményeinek foglalataként érkeztek.

E két véglet között feszül a Biennálé modernitásról szóló vonulata – sokféle önkényesen választott hangsúlylyal, de összességében igencsak kijózanítóan. A magyar pavilon kimarad ebből a főcsapásból – ám ez nem baj. Az itthoni pályázaton indult olyan kiállítási koncepció is, amely – úgymond – a „modernizmus” magyarországi történetét kívánta elmondani, de csakis a szocializmus időszakára koncentrálna. Örülök, hogy nem olyan anyagot vittünk a Biennáléra, amely a „későmodern” vagy „szocmodern” irányzatot terminológiájában összekeverte volna a két világháború közötti, eredeti modernista vonulattal. Félő, hogy az a kiállítási anyag beleolvadna a Biennálén a modernizmus körül kialakult, eszmeileg pontatlan, hevenyészett rendszerezettségű, kicsit lehangoló tarkaságba. Sokkal jobbnak tartom azt, ami megvalósult – tehát az építészképzésre és a magyar népi építészetre összpontosítva –, az *alapot* felmutatását. Azt, hogy a *Fundamentals* hívószó jegyében hozták létre hazánk idej kiállítását.

A nekem leginkább tetsző öt anyag egyébként: az olasz, a brazil, az albán, a lett és a magyar. Külön szólok az albánról, mert témája ugyancsak „fundamentals”, még hozzá abban az értelemben, ahogyan egyetlen másiké sem az egész Biennálén: filmjük ugyanis a minden épület megvalósításában alapvető, kétkezi emberi erőfeszítés apoteózisa. A legrosszabbnak az idej német és belga pavilont tartom. Mindkettő kongóan, bosszantóan üres. A német pavilon ürességében ráadásul felfedezni vélem a valamikori, Mies van der Rohe által tervezett barcelonai pavilon utánérzését (az is üres volt, de kicsoda különbség!). A belga kiállítás pedig a semmitmondás csimborasszója. Szó se róla, a semmitmondás réme ott ólálkodik minden művészi tevékenység sarkában, no de hogy valaki direkt meghívja vendégségbe...

A legjobb valószínűleg mégis az olasz pavilon. Egy része – legalább harminc illusztrált példával – a régi és új épületek összeépítésével, nagyrészt „tégla a tégla mellé” típusú egybeforrasztásával foglalkozik. Erről a kiállítási anyagról világszerte, tehát Magyarországon is kurzusokat kellene tartani. Az olaszok – legalábbis a példák alapján – ebben a műfajban egyszerűen zseniálisak.